

The features of the interpretation in the social environment. The specificity of social interaction difficulties that arise due to inadequate interpretation of its subjects. It is revealed that the real social situation of the person does not always have enough information to determine the personality characteristics of the other, the reasons for his actions, attitudes, relationships. The information deficit situation, the person is forced to apply the attribute strategies that play a role in the formation of the cognitive process of interpretation. Specificity attributive processes is to understand and explain the behavior of others and their own behavior by assigning reasons that can not be detected as a result of social perception. The modern concept of attribution covers the attribution of various mental qualities, personal characteristics, abilities of another, that can not be directly observed by man. With attributions person can not perform the job to the interpretation, given the context and situation in which there is interpretative activities of the individual.

Keywords: interpretation, intersubjective interpretation, attribution, opinion, context, situational approach, attitude, subjective.

Відомості про автора:

Сурякова Марина Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри інженерної педагогіки Національної металургійної академії України.

Статтю подано до друку 02.03.2016.

УДК: 159.923.2:172:316.3

© М. В. Шипко, 2016

М. В. Шипко (м. Запоріжжя)

ЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СТРУКТУРА ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Шипко М. В. Етична свідомість особистості: структура та специфіка функціонування. Стаття присвячена висвітленню результатів аналізу психологічних підходів до розуміння структури та функціонування етичної свідомості особистості. Уточнено поняття моральної та етичної свідомості. Моральна свідомість є формою суспільної свідомості, ґрунтується на соціальному бутті і носить об'єктивний характер. Етична свідомість позначає осягнення моралі особистістю та є формою індивідуальної свідомості. Показано двоїстий характер етичної свідомості: як відображення соціально-культурного буття та як суб'єктивний бік моралі. Визначено структурні елементи етичної свідомості, які охоплюють когнітивну, афективну та поведінкову сфери особистості. Когнітивна складова містить в собі моральні уявлення, знання та їх усвідомлення; афективна втілюється в емоційно-ціннісному ставленні до норм моралі, подій та вчинків; поведінкова – в моральній поведінці та вчинках. Виявлено, що етична свідомість може функціонувати на буденному та теоретичному рівнях. На буденному рівні люди оперують емпірично сприйнятими даностями без осягнення сутності явищ суспільного життя. На теоретичному рівні люди переживають, оцінюють події та вчинки з позиції блага. Виділено наступні функції етичної свідомості: аксіологічна, світоглядна, регулятивна, функція цілепокладання. Аксіологічна функція полягає в оцінюванні різних етико-моральних феноменів, виходячи з рефлексивно вироблених критеріїв; світоглядна – в пізнанні етичних відносин між членами спільності; регулятивна – в саморегуляції діяльності; цілепокладання – в прогнозуванні та проектуванні своєї діяльності та діяльності оточуючих. Встановлено, що розвиток етичної свідомості зумовлений особистістю, яка піддає сумніву моральні норми та уявлення, на основі рефлексії приймає власну моральну систему та оцінює особисті вчинки за категоріями добра і зла.

Ключові слова: етична свідомість, моральна свідомість, етична та моральна рефлексія, моральний вчинок, буденний та теоретичний рівні свідомості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна суспільно-політична та економічна ситуація в Україні наразі є такими, що інтереси національної безпеки, соціального і культурного благополуччя настійно вимагають звернення до проблеми морального відродження особистості, розвитку її етичної свідомості.

В контексті розвитку сучасної науки вивчення етичної свідомості особистості набуває особливої актуальності, адже саме етична свідомість зумовлює характер етичних відносин людини, її моральну позицію, вчинки і поведінку в цілому. Без сформованості ставлення до понять про добро і зло, обов'язок, совість, справедливість, честь і гідність, свободу і відповідальність, щастя і сенс життя, а також уявлень про моральний ідеал неможливі ні взаємодія зі світом, ні розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. У межах філософії етична свідомість вивчалась В.П. Кобляковим (взаємопроникнення моралі та етики в процесі культурно-історичного розвитку); О.І. Титаренком, П.А. Ландесманом (визначення структур етичної свідомості); Ю.В. Согомоновим (становлення світоглядних уявлень); І.С. Коном (інтерналізація соціальних норм в культурно-історичному плані). У психологічній науці дослідженням етичної свідомості займалися: В.В. Турбан (особливості становлення етичної свідомості в онтогенезі); А.В. Бездухов; (етична свідомість вчителя); Л.М. Антілогова (психологічні механізми розвитку етичної свідомості); Р. Мурхед, В. Хіншлі (етична свідомість приватних та корпоративних юристів); Д. Перкінз (етична свідомість споживачів); Е. Амадо (розвиток етичної свідомості школярів). Теоретичні аспекти цього феномену висвітлено у дослідженнях Г.О. Балла (аналіз взаємодії добра і зла у соціальній поведінці); Ю.М. Швалба (рефлексивні характеристики свідомості у процесі діяльності цілепокладання); І.С. Булах; Р.В. Павелківа; М.В. Савчина (розвиток моральної свідомості та самосвідомості особистості).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Незважаючи на представленість досить широкого спектру досліджень окремих аспектів етичної свідомості особистості, у наукових працях майже не приділяється увага специфіці її функціонування, а представлені в науковій літературі моделі етичної свідомості відрізняються за структурою та змістовним наповненням. Прояснення цих питань виступає необхідною умовою для створення цілісної моделі етичної свідомості особистості та розробки психологічних методів її розвитку.

Метою статті є висвітлення результатів аналізу теоретичних підходів до розуміння структури та специфіки функціонування етичної свідомості особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Філософські та психологічні погляди на «етику» і «мораль» в історичному поступі науки демонструють чималий досвід осмислення цих категорій та дають широке охоплення всього етико-морального простору, демонструючи різні грані і можливості для практичного дослідження. Історично розмежування понять етики і моралі пов'язано з розрізненням, з одного боку, дисциплінарно оформлених життєвих учинь (етика), а з іншого – сукупності особливих регулятивних норм і принципів, що становлять зміст етичних учинь, які склалися і функціонували в реальних соціумах (мораль) [7]. Філософські підходи дозволяють охопити всю багатогранність понять етики і моралі, а психологічні – докласти ці загальні погляди до конкретного, індивідуального онтогенезу.

Філософсько-психологічний аналіз категорій етики та моралі дозволяє умовно віднести їх до сфер індивідуального та суспільного. Так, мораль виявляється суспільним історичним феноменом, сутність якого полягає в регуляції поведінки людей завдяки встановленим нормам та законам, що діють в певному суспільстві. Етика ж виражає осягнення індивідом встановлених норм моралі через призму власних переконань, індивідуальне вирішення моральних дилем. Екстраполюючи висловлену тезу на сферу свідомості можна сказати, що *моральна свідомість* є формою суспільної свідомості, яка характеризується всіма притаманними їй ознаками. Вона ґрунтується на суспільних відносинах, соціальному бутті і носить об'єктивний характер. Термін *етична свідомість* позначає осягнення моралі особистістю, рефлексію моральних (соціальних) норм, та є формою індивідуальної свідомості.

Поняття етичної свідомості не є широко вживаним у науковій літературі, що пов'язано, з одного боку, із збереженою в сучасній мові надмірною змістовною близькістю понять «етика» і «мораль», а з іншого – з певною специфікою явища, яке одночасно виявляється відображенням суспільного буття, формується в процесі взаємодії особистості з соціально-культурним середовищем, а також представляє собою суб'єктивну сторону моралі, виражає самовизначення в загальному універсумі буття [8].

Перейдемо до аналізу психологічних теорій етичної свідомості з точки зору її структурної організації та змістовного наповнення. Перш за все, розглянемо концепцію вітчизняної дослідниці В.В. Турбан, де представлено структуру всієї системи етичної свідомості особистості, а також викладено філогенетичні витоки означеного феномена. Вчена зазначає, що первинно етос (традиції) і мораль були тотожними. Але криза полісного устрою, коли суб'єкт перестав бути цілком залежним від соціальної групи, спричинила сумніви в слухності норм, визначених етосом. Виникла спроба формулювання абстрактних поведінкових норм – моралі, авторитетність яких вища, аніж традиції. Операцією, завдяки якій оцінюється етос і формулюється мораль, на думку В.В. Турбан, є рефлексія на основі ідеалу – критерію розрізнення добра та зла (історично-релігійний ідеал; онтогенетично-референтна особа).

Таким чином, в концепції продемонстровано рух, початковою точкою якого є переживання етосу, а кінцевою – переживання подій, котрі визначаються як такі, що несуть добро чи зло. Але якщо етос даний безпосередньо, є досвідом, притаманним культурному середовищу, у якому перебуває людина, то добро та зло – це якості вчинку, який шляхом рефлексії визначений як добрий чи злий. Систему етичної свідомості становлять такі компоненти, як етос, мораль, авторитет, моральна рефлексія, вчинок, переживання, етична рефлексія [9].

Вітчизняний науковець А.А. Фурман вважає, що морально-етична свідомість представлена цінностями (уявлення про добро, честь, справедливість), нормами (моральні кодекси, інструкції, правила, еталони) та знаннями, що розкривають та обґрунтовують моральні вартості і норми поведінки. Адекватність моральних позицій людини визначається характером дій-виборів між моральними і неморальними (із суспільних позицій) ціннісними уподобаннями [10, с. 96.].

У роботах російських вчених також представлені структурні моделі етичної свідомості. Так, на думку Л.Н. Антілогової, етична свідомість – інтегральне особистісне утворення, яке формується під впливом соціокультурних і психічних факторів – представлена емоційно-чуттєвою, раціональною і вольовою сферами. Базовими елементами етичної свідомості виступають цінності і ціннісні орієнтації, які пов'язують воєдино не тільки елементи теоретичної свідомості, але і буденної, оскільки межа між цими двома рівнями дуже рухлива, і такі структурні елементи, як оцінки і норми, а також і самі цінності можуть складатися як стихійно (на рівні

буденної свідомості), так і вироблятися свідомо (на теоретичному рівні, в логічно доказовій формі) [1].

Етична свідомість визначається й як специфічний вид соціального пізнання, який може формуватися цілеспрямовано або стихійно, повернений в площину освоєння ціннісних властивостей суспільних відносин з позицій блага (Н.Г. Капустина [5]). Основу етичної свідомості складають гностичний і логічний компоненти, які об'єднуються в єдину категоріальну структуру і стають операціональними для їх носія. До неї йде звернення як до засобу вирішення морально-етичних ситуацій та проблем. Етичні знання, стаючи переконаннями, проникають у зміст моральних почуттів і уявлень, надаючи їм більш усвідомлений і дієвий характер.

На думку А.В. Бездухова, етична свідомість, будучи певним ставленням в системі різноманітних ставлень особистості до світу, оточуючих і до самого себе, піддає теоретичному осмисленню явища моралі за критерієм добра. Вчений аргументує, що сенс існування етичної свідомості полягає в двохшаровій рефлексії, а саме: «рефлексії-в-саме-себе» і «рефлексії-в-інше» (роздуми щодо соціально-морального контексту життя суспільства), де перший шар є підставою, а другий шар – тим, який обґрунтовується [2].

Перейдемо до питання функціонування етичної свідомості. Етична свідомість розглядає явища і вчинки не з погляду їхньої причинної обумовленості, а з точки зору їх гідності, цінності. Етичність надає людині вибір, який вона повинен здійснити не в силу неминучої необхідності, а в силу її власного визнання цієї необхідності. Тому етична свідомість може направляти вчинки людей лише остільки, оскільки перед ними відкривається можливість вільного вибору. Отже, проблематика етики пов'язана зі свободою – вибором між варіантами дій та оточенням, ставленням до власних потреб та цінностей. Зазначене зумовлює необхідність окремо розглянути важливу проблему взаємозв'язку та співвідношення моралі та поведінки.

Вітчизняний філософ, В.А. Малахов виділяє два основні підходи до розуміння моральної діяльності. Згідно з першим, ширшим підходом, діяльність є моральною, якщо узгоджується з вимогами моралі, її нормами та цінностями. У вузькому ж розумінні власне моральною є лише така діяльність, яка ґрунтується на усвідомленому виборі її суб'єкта й має на меті активне утвердження певних моральних цінностей.

Одиницею моральної діяльності (поведінки), зауважує М.Й. Боришевський, виступає моральний вчинок. Він може бути виражений діями, позиціями, ставленнями, вербальними та невербальними способами комунікативної діяльності, але впливає не лише з розуміння людиною обов'язковості дотримання моральних норм, а й з глибокого усвідомлення їх необхідності для кожного й себе [3].

Важко не погодитися з даними досліджень Л. Кольберга, згідно з якими, саме по собі прекрасне знання моральних норм і погодження з ними ще не є індикаторами високої моральності (етичності). Найважливішою умовою формування моральних дій є самостійна робота людини, прийняття на себе відповідальності за справу і вироблення рішення. Окрім цього, чим вище стадія етико-морального розвитку, тим більше свідомість особистості узгоджується з її діями. Побудовування суб'єктом всіх етапів переходу від свідомості до дії вимагає високого розвитку інтелекту: когнітивний розвиток є необхідною передумовою для морального розвитку [6].

Розвиваючи питання співвідношення моралі та вчинку, В.В. Турбан уточнює, що мораль як абстрактні вимоги не може реалізовуватися без суперечності з етосом і конкретним вчинком людини, який піддається оцінюванню, пов'язаний із особистісною рефлексією суб'єкта й соціальною рефлексією. Саме на етапі рефлексії вчинку (чи веде цей учинок до добра чи до зла) й постає етична свідомість. Повсякчас зіставляючи переживання та результати моральної рефлексії, суб'єкт звертається до авторитету, яким і визначено легітимність моралі. Рефлексія

відношення між авторитетом, мораллю та переживанням учинку уможливорює постання етичної рефлексії як досвіду інтерпретації цього відношення. На цьому етапі етична рефлексія опосередковує три складники: мораль; переживання вчинку; трактування авторитету. Наслідком рефлексії цих трьох складників є формулювання концепції етичних критеріїв добра та зла [9].

Отже, моральні уявлення і поведінка людей можуть розходитися. З моральної точки зору, деякі вчинки (обман, безвідповідальність, безпринципність) є моральними. Суб'єкт може порушувати моральні норми, не розуміючи, в чому полягає його моральний обов'язок перед людьми, при цьому часто підшуковуючи переконливі психологічні виправдання свого вчинку. Подібний вчинок неправомірно вважати моральним; про останній може йти мова тільки в тому випадку, якщо людина усвідомлює провину і розкаюється за скоєне (В.В. Знаков). Таким чином, моральна шкала індивіда може включати в себе не тільки позитивні, але і негативні з суспільної точки зору цінності. Б.С. Братусь зауважує, що говорячи про аморальність мова йде не просто про заперечення особистістю моралі, а про чужу та збочену моральну позицію [4].

Підсумовуючи питання щодо механізму роботи етичної свідомості, розглянемо структурно-функціональну модель феноменології етичної свідомості, розроблену В.В. Турбан. Складниками цієї моделі є:

- 1) усвідомлення соціальної норми (моральний компонент);
- 2) переживання суперечності соціальної норми щодо актуальної для особистості потреби;
- 3) рефлексію соціальних, зокрема й моральних норм;
- 4) особистісну рефлексію: конкретизацію уявлень про відповідність власної особистості (у певній ситуації) одному з можливих значущих образів особистості, котрому надається ідеальний характер (з'ясовується питання: якою мірою моє «Я» відповідає ідеальному «Я?»);
- 5) вибір я (до рольової моделі) одного зі значущих образів ідеального Я і прийняття останнього як етичного обов'язку, відповідно до якого формулюється певна моральна система;
- 6) дія відповідно до прийнятої етико-моральної системи: етичного образу та моральних приписів;
- 7) усвідомлення соціального схвалення/несхвалення дії, здійснюваної відповідно до особистісно прийнятої етико-моральної системи.

Отже, етична концепція не є системою соціальних настанов, а є зверненою до суб'єкта, який ставить під сумнів систему моралі й надає їй повторної актуальності шляхом актуалізації авторитету, або, навпаки, відкидає всю систему моралі, а заразом і попередній авторитет [9].

Здійснений аналіз психологічних концепцій етичної свідомості демонструє певні відмінності у розумінні суті феномену, а отже й у термінології та поясненні структурної організації етичної свідомості. Водночас, огляд підходів до проблеми визначення поняття «етична свідомість» дає можливість виділити основні ознаки, які певним чином співпадають у різних авторів.

По-перше, етична свідомість, як і свідомість в цілому, характеризується зовнішньою або внутрішньою спрямованістю. Перший тип визначає «розчинення свідомості в наявному бутті» (В.І. Слободчиков, Є.І. Ісаєв) («зовнішня рефлексія», «моральна рефлексія», «буденний рівень свідомості») – на цьому рівні люди оперують в основному емпірично сприйнятими даностями і виявляються нездатними осягнути глибину і сутність тих чи інших явищ суспільного життя. До цього рівня відносяться такі компоненти, як звичай, традиція, моральна норма, моральна рефлексія, моральна оцінка.

Другий тип – «внутрішня рефлексія» («теоретичний рівень свідомості»), тобто переживання, оцінювання подій та поступків з позиції блага. Теоретичний рівень етичної свідомості – рівень, представлений у вигляді моральних понять, концепцій способів освоєння

світу, що відображає глобальні моральні проблеми. Його складають етична рефлексія, власні вироблені моральні цінності – інтегральні утворення, тісно пов'язані з мотивами і потребами індивіда, що забезпечують спрямованість його свідомості на досягнення вищих моральних цілей, виконують функції оцінювання подій та поступків на основі категорій добра і зла.

По-друге, етичній свідомості властивий ряд загальних функцій:

- аксіологічна – оцінювання різних етико-моральних феноменів, виходячи з власних, вироблених на основі особистісної рефлексії, критеріїв. Здійснювана суб'єктом оцінка сприяє формуванню образу себе і образу світу;

- світоглядна (гностична) функція полягає в пізнанні етичних відносин між членами спільності;

- регулятивна (практична, прагматична) – самопрограмування та саморегуляція діяльності;

- цілепокладання – на основі попереднього досвіду суб'єкт прогнозує і проектує свою діяльність і діяльність оточуючих. Цілепокладання виступає психологічною умовою і початковою ланкою розгортання діяльності, а результатом – смисловий об'єкт (опредметнений смисл), який може набувати культурного значення [11].

По-третє, незважаючи на те, що на сьогоднішній день не склалося єдиної думки щодо структури етичної свідомості, можна виділити загальні складові, які поєднують різні підходи дослідників стосовно цього питання: когнітивний, емоційний і поведінковий.

Когнітивний компонент включає моральні уявлення, знання, поняття, принципи, судження, цінності, усвідомлення особистістю власних моральних якостей і моральних уявлень.

Емоційний компонент передбачає позитивне чи негативне почуття до об'єкта, емоційно-ціннісне ставлення до норм моралі, подій та вчинків, ставлення до себе, моральну самооцінку, оцінку міжособистісних відносин.

Поведінковий компонент містить готовність до певного способу дій, особисту відповідальність за поведінку.

І, по-четверте, становлення етичної свідомості в онтогенезі є стадіальним і залежить від ставлення до авторитету, історичних і соціально-психологічних чинників.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Здійснений аналіз психологічних теорій етичної свідомості показав, що вона одночасно виявляється відображенням суспільного буття, формується в процесі взаємодії особистості з соціально-культурним середовищем, а також представляє собою суб'єктивну сторону моралі.

Єдність структурних компонентів етичної свідомості охоплює когнітивну, афективну та поведінкову сфери особистості. Когнітивна складова містить в собі моральні уявлення, знання та їх усвідомлення; афективна складова втілюється в емоційно-ціннісному ставленні до норм моралі, подій та вчинків; поведінкова – в готовності до моральної поведінки.

Прояснення питання щодо функціонування етичної свідомості дозволяє виділити наступні її функції: аксіологічну, світоглядну, регулятивну та цілепокладання. Етична свідомість може функціонувати на буденному та теоретичному рівнях.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики надалі вбачається побудова цілісної моделі етичної свідомості особистості та розробка психологічних методів її розвитку.

Література

1. *Антилогова Л.Н.* Психологические механизмы развития нравственного сознания личности: дисс. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Лариса Николаевна Антилогова ; Новосибирский государственный педагогический университет, 1999. – 434 с.

2. Бездухов А.В. Проблема существования этического сознания учителя / А.В. Бездухов // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – т. 15. – №2(3), 2013. – С.576–580.
3. Боришевський М.Й. Соціально-психологічна сутність та генеза духовності особистості / М.Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології. – К., 2009. – Т. 11. – Ч. 5. – С. 50–59.
4. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности (Психологическое исследование) / Б.С. Братусь. – М. : Знание, 1985. – 64 с.
5. Капустина Н.Г. Этическое сознание младших школьников / Н.Г. Капустина // Начальная школа плюс До и После : материалы о Школе. – №3, 2006. – С.3–9.
6. Kohlberg L. The Psychology of Moral Development: The Nature and Validity of Moral Stages / L. Kohlberg. – Vol. 2. – San Francisco : Harper & Row, 1984 – 768 p. – (Essays on Moral Development).
7. Максимов Л.В. Этика и мораль: соотношение понятий / Л.В. Максимов // Этическая мысль : журнал Института философии РАН / Гл. Ред. А.А. Гусейнов. Вып.4. – М. : ИФ РАН, 2003. – С.14–22.
8. Сорокоумова С.Н. Психологическая структура нравственного сознания у будущих специалистов социологического профиля / С.Н. Сорокоумова, В.П. Исаев // Труды Нижегородского государственного технического университета им. Р.Е. Алексеева. – № 3(100), 2013. – С. 279–288.
9. Турбан В.В. Становлення етичної свідомості в онтогенезі: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Вікторія Вікторівна Турбан ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2013. – 487с.
10. Фурман А.А. Морально-етичні цінності в суспільному вимірі / А.А. Фурман // Психологія і суспільство : укр. теорет.-метод. соціогуманіт. часоп. / Тернопіл. нац. екон. ун-т. – [Гол. ред. Фурман А.В.] – №1. – 2010. – С. 94–99.
11. Швалб Ю. М. Целеполагающее сознание. Психологические модели и исследования : монография / Ю. М. Швалб. – К. : Миллениум, 2003. – 152 с.

Шипко М. В. Этическое сознание личности: структура и специфика функционирования. В статье отражены результаты анализа психологических подходов к пониманию структуры и функционирования этического сознания личности. Уточнено понятие морального и этического сознания. Моральное сознание является формой общественного сознания, основано на социальном бытии и носит объективный характер. Этическое сознание означает постижение морали личностью и является формой индивидуального сознания. Показан двойственный характер этического сознания: как отражения социально-культурного бытия и как субъективная сторона морали. Определены структурные элементы этического сознания, которые охватывают когнитивную, аффективную и поведенческую сферы личности. Когнитивная составляющая содержит в себе моральные представления, знания и их осознание; аффективная воплощается в эмоционально-ценностном отношении к нормам морали; поведенческая – в моральном поведении и поступках. Выявлено, что этическое сознание может функционировать на обыденном и теоретическом уровнях. На обыденном уровне люди оперируют эмпирически воспринимаемыми данностями без постижения сущности явлений общественной жизни, а на теоретическом – оценивают события и поступки с позиции блага. Выделены следующие функции этического сознания: аксиологическая, мировоззренческая, регулятивная, целеполагающая. Аксиологическая функция заключается в личностной оценке этико-моральных феноменов; мировоззренческая – в познании этических отношений между членами общности; регулятивная – в саморегуляции деятельности; целеполагающая – в проектировании своей деятельности и деятельности окружающих.

Установлено, що розвиток етичного свідомості обумовлено особою, яка піддається сумніву моральні норми і уявлення, на основі рефлексії приймає власну моральну систему і оцінює особисті вчинки в відповідності з категоріями добра і зла.

Ключевые слова: етичне свідомість, моральне свідомість, етична і моральна рефлексія, моральний вчинок, побутий і теоретичний рівні свідомості.

Shypko M. V. Ethical consciousness of a personality: structure and specificity of functioning. The article is devoted to the consideration of the analysis of psychological approaches to understanding the structure and functioning of a personality's ethical consciousness. The ratio between the concepts of ethical consciousness and the moral consciousness has been analyzed. The first one is a form of individual consciousness which is caused by individual moral persuasions, means a comprehension of moral by a personality. The second one is a form of social consciousness, based on a social nature of society and is objective. The dual nature of the ethical consciousness has been shown: as a reflection of public social and cultural life and as a subjective side of morality. The structural elements of the ethical consciousness have been defined. These elements encompass cognitive, affective and behavioral spheres. A cognitive component contains moral views, knowledge and its comprehension; affective component is embodied in the emotionally evaluative attitude to morality, events and actions; behavioral – in readiness for moral behavior. The ethical consciousness can function in ordinary and theoretical levels. On the ordinary level people operate empirically perceptible givens without comprehending the essence of the phenomena of social life. On a theoretical level people are going through, evaluate the events and actions from the positions of the good and the evil. This theoretical level is represented in ethical concepts, ways of development of the world, reflects the global moral issues. Such functions as axiological, worldview, regulatory and targeting have been revealed as the main functions of the ethical consciousness. The axiological function consists in assessing the various ethical and moral phenomena according to personally produced criteria; worldview function means the knowledge of ethical relationships between members of the community; regulatory function consists in self-regulation; targeting – in planning one's activities and the activities of others. Development of the ethical consciousness is individual, caused by the personality, who challenges the moral norms and ideas, takes his own moral system based on reflection and evaluates his or her own actions in accordance with the categories of good and evil.

Keywords: ethical consciousness, moral consciousness, ethical and moral reflection, a moral deed, ordinary and theoretical levels of consciousness.

Відомості про автора:

Шипко Майя Василівна – аспірантка кафедри практичної психології Запорізького національного університету.

Статтю подано до друку 02.03.2016.

УДК: 159.922.76-056

© Н. В. Жиліяк, 2016

Н. В. Жиліяк (м. Кам'янець-Подільський)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОМОТОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА РІЗНИХ РІВНЯХ ПОБУДОВИ РУХІВ ВИДІЛЕНИХ М. О. БЕРНШТЕЙНОМ

Жиліяк Н. В. Дослідження психомоторних здібностей студентів на різних рівнях побудови рухів виділених М. О. Бернштейном. У статті розглядається проблема комплексного визначення психомоторних здібностей студентів. Запропоновано систематизувати психомоторні здібності суб'єкта відповідно до рівнів побудови рухів виділених М.О. Бернштейном. Апробована система тестів, що репрезентує психомоторні можливості